

Haveristen sukukirjaprojekti

Haveristen uusi sukukirja on kokonaan itsenäinen uusi kirja, ei täydennetty painos ensimmäisestä Haveristen sukukirjasta. Sukukirjassa on nyt mukana myös sukutaulut nykypäivän Haverisiin asti, mutta myös sukututkimuksessa on menty paljon aiempaa syvemmälle. DNA-testit ovat ensinnäkin tulleet mukaan sukututkimuksen apuvälineeksi ja varmistuskeinoksi. Haveristen suvun mieslinjaisista jäsenistä otettujen DNA-testien avulla on saatu mm. jo selville, että Haveristen suvun juuret ovat perisavolaiset ja reitti Savoan on tullut aikanaan Karjalasta.

Sukukirja tulee sisältämään myös artikkeleja suvun historiasta ja myös yleisemmistä sukuun liittyvistä asioista, kuten sukunimistä, asutushistoriasta, elinkeinoista ja perheestä. Viimeisiä tietoja sukukirjaan otetaan vastaan suvun jäseniltä kevään 2019 aikana ja tämän jälkeen alkaa kirjan viimeinen viimeistelyvaihe. Sukukirjaan toivotaan saatavan mukaan kuvamateriaalia suvun jäseniltä.

Eränkäynti toimi pysyvän asutuksen tienraivaajana. Asumattomat salomaat olivat erämiesten nautinnassa jo kauan ennen vakinaista asutusta. Koskemattomien korprien keskellä sijainneet erämiesten metsäsaunat olivat ensimmäiset asutuksen edelläkävijät.

Sitten tapahtui, että meitä alkoi kasvaa liian monta yhdelle tilalle, niin että emme voineet siinä enää elää. Sen vuoksi erosimme toisistamme ja rakensimme taloja takamaillemme. Näin totesivat savolaiset kuningas Kustaa Vaasalle vuoden 1545 valituskirjelmässään. Savolainen kaskiviljely vaati suuria aloja ja väestöä alkoi 1500-luvun puolimaissa olla jo liikaa Etelä-Savon alueella. Suvuilla oli Pohjois-Savossa vanhoja eräsijojaan, joissa kalastettiin ja metsästettiin. Sukujen jäseniä oli alkanut jo ennen varsinaista kruunun tukemaa uudisasutusta muuttaa eräsijoilleen pysyvästi. Se ei kuitenkaan riittänyt: savolaiset levittäytyivät ja asuttivat 1500-luvun kuluessa kaskirukiinsa voimin Kainuun ja Keski-Suomen, Pohjanmaan jokilatvat ja Keski-Ruotsin suomalaisseudut sekä saivat vahvan jalansijan myös Etelä-Pohjanmaan järvisseudulla sekä Pohjois-Satakunnassa. 1600-luvulla asutusliike jatkui Pohjois-Karjalaan, Inkeriin, Koillismaalle ja Lappiin. Tämä näkyy tänäkin päivänä niin geneeissä kuin murteissa.

Sukukirja kertoo asiakirjalähteisiin perustuen yhden eteläsavolaisen suvun, Haveristen tarinan. Mitä Haveristen isälinjan DNA kertoo suvun alkujuurista? Mitkä ovat sukuhaarojen keskinäiset yhteydet? Kuinka Haveriset sijoittuvat ”sukujen kartalle”?

Johdanto geneettiseen sukututkimukseen

Haveristenkin suvun alkujuurien selvittämisessä isälinjaisilla DNA-testeillä on suuri merkitys. Niissä tapauksissa kun kirkolliset asiakirjalähteet ovat käytössä 1700–1800-luvuilta, on sukuhaarojen osalta hankalinta löytää yhteydet 1500–1600-lukujen aikana haarautuville sukulinjoille. Kirkolliset lähteetkin ovat paikoin puutteellisia. Sukujen varhaiset haarautumiset ovat monesti tapahtuneet myös ennen kirkollisten lähteiden aikaa. Tällöin tarvitaan tarkkaa tutkimusta muista lähteistä: henkikirjoista, maakirjoista, papinveroluetteloista, kymmenysluetteloista, tuomiokirjoista jne. Näitä yhdistelemällä palapelin palaset monesti loksahtelevat kohdalleen. Silti aukkoja voi jäädä ja niiden paikkaamiseksi ja lisäksi perinteisen sukututkimuksen varmistamiseksi on viime vuosina tullut käyttöön DNA-avusteinen eli geneettinen sukututkimus.

DNA tuo uuden ulottuvuuden perinteiseen sukututkimukseen. DNA-testit ovat kuitenkin vain sukututkimuksen apuväline, eivätkä automaattisesti ”oikotie onneen”. Perinteinen asiakirjalähtöinen sukututkimus on edelleen pohjalla ja DNA-testien tehtävänä on varmistaa teorialat tai kumota ne sekä auttaa asiakirjojen aukkojen paikkailussa.

Arviolta jo noin 20 000 suomalaista yksityishenkilöä ja lisäksi lukuisat sukuseurat ovat ottaneet DNA:n avuksi kun on selvitettävä sukunsa tai sukujensa geneettistä taustaa ja sukuhaarojen välisiä suhteita. Monet vanhoihin tutkimuksiin perustuvat teorialat sukujen alkuperästä ja sukuhaarojen keskinäisistä suhteista ovat DNA:n avulla saaneet tarkennuksia ja myös hyvin paljon muutoksia. Ihminen voi erehtyä asiakirjojen tulkinnoissa, kirjurit ja papit ovat voineet tehdä virheitä ja aina ei biologinen isäkään ole se kuka asiakirjoihin on merkitty – DNA kertoo kuitenkin aina lahjomattoman totuuden. Sukuseurojen osalta DNA-testeistä käyttökelpoisin on isälinjainen Y-kromosomin testi. Y-kromosomi periytyy aina isältä pojalle ja testeissä tutkitaan siinä tapahtuvia pieniä mutaatioita.

Ensimmäisenä DNA:ta sukututkimuksen apuna alkoivat käyttää ”tuntemattoman isälinjan” etsijät. Jos sukututkimus isälinjan osalta päättyy aviottomaan poikaan joka on äitinsä nimellä, niin silloin isälinjan suvun selvittäminen on mahdollista jos on testattavissa suoran mieslinjan jälkeläinen. Tarvitaan luonnollisesti sopivia verrokkeja muista suvuista, että oikea suku löytyy. Jos tuntematon isä on sukupolvissa lähellä, on isälinjan testiä vielä tärkeämpi autosomaalinen DNA-testi (ns. serkkutesti).

Y-kromosomin tutkimuksen vaatimuksena on luonnollisesti se, että testattavan on oltava mies, sillä vain miehillä on Y-kromosomi. Naisen sukupuolikromosomit ovat XX, kun miehillä ne ovat XY. Y-kromosomissa tapahtuu sopivasti mutaatioita sukupolvien aikana. Jokainen mutaatio on tapahtunut aina jossain sukupolvessa isän ja pojan välissä. DNA:ta voi käyttää myös äitiinjan (mitokondrion DNA) tutkimuksessa sekä autosomaalisen DNA:n ns. serkkutestissä.

Kun halutaan selvittää suvun eri haarojen mahdollisia sukulaisuuksia, on testattavien oltava suoraa mieslinjaa. Jos sukupolviketjussa on välissä yksikin nainen, niin isälinjan suku vaihtuu. Sukupolvien kuluessa kasvaa luonnollisesti myös riski siitä että joku isälinjaan kirjattu ei olekaan poikansa biologinen isä.

Jokainen mies kantaa Y-kromosomissaan kaikkea sitä tietoa mitä sukututkimusta varten tehtävissä DNA-testeissä tarvitaan. Jotta tuloksista saa mahdollisimman paljon irti, on oltava sopivaa vertailupohjaa. Testit yleistyvät jatkuvasti ja siten kaikkien tulosten hyötykin kasvaa aikaa myöten.

Isälinjaisia DNA-testejä on kahta tyyppiä: markkeripohjaiset STR-testit (Short Tandem Repeat) ja SNP-testit. DNA-tutkimus perustuu STR-markkereiden osalta mutaatioiden tarkasteluun. Mutaatiota voi kutsua ns. kopiointivirheeksi kun geeni kopioituu vanhemmalta lapselle. Toiset isälinjan testit ovat SNP-testejä (SNP = Singular Nucleotide Polymorphism) perusteella. Nämä ovat yksittäisten emästen muutoksia joiden avulla määritellään haploryhmä ja sen alaryhmät.

Suomalaiset ovat pääasiassa kolmea isälinjaista haploryhmää: N:ää, I:tä (I1) ja R:ää (R1a ja R1b). Yli 60 prosenttia suomalaisista, ja Itä-Suomessa jopa 80–90 prosenttia, kuuluu idästä tulleeseen N-haploryhmään.

Suomalaisiin N-haplon alaryhmiin kuuluu monia alahaaroja joiden yhteinen kantaisä on lähes 5000 vuoden päässä. Luonnollisesti isälinjoja on tullut nykyisen Suomen alueelle monissa eri aalloissa ja eri suunnista. DNA-tutkimukset tulevat auttamaan myös Suomen asutushistorian selvittämisessä. I1-haploryhmän osuus koko Suomen väestössä on vajaan 30 %:n luokkaa. Se on levinnyt Skandinaviasta Suomeen ja on yleinen erityisesti Länsi-Suomessa. Myös Savon alueella ja Karjalassa on vanhoja I1-haploryhmään kuuluvia sukuja.

R1a ja R1b ovat yleisiä laajalti Euroopassa ja Suomessa näiden kahden, toisilleen varsin kaukaisen, ryhmän osuus on noin 10 %. Muut isälinjaiset haploryhmät ovat Suomessa suhteellisen marginaalisia, joskin niitäkin on, mutta ne ovat pääosin myöhemmin tulleita.

Pelkkä isälinja antaa tietenkin suvusta ja perimästämme varsin suppean kuvan, kun esivanhempiemme määrä kaksinkertaistuu joka sukupolvessa. Samat haploryhmät voivat kuitenkin toistua lukuisia kertoja eri sukulinjoissamme. Toisaalta myös esivanhempainkatoa alkaa tulla sitä enemmän mitä kauemmas sukupolvissa mennään. Näin samat perintöainekset voivat toistuaakin. Silti on syytä muistaa: kovin paljoa nykymiehillä ei ole Y-kromosomin lisäksi enää 1500-luvun suoran isälinjan esi-isän perimää. Isälinjan osuus koko perimästä on häviävän pieni kun mennään vaikkapa 15 sukupolven päähän. Sieltä sukunimi silti usein periytyy ja sukunimi määrittää monesti myös vahvasti identiteettiä.

Juvalla 31.3.2019

Ari Kolehmainen